

Dateringen

af Vardes første Købstadprivilegier.

Af cand. mag. *Carl Lindberg Nielsen*, Varde.

Erik af Pommern har Æren af at være den første danske Konge, der har faaet Øjnene op for Betydningen af Byerne og de borgerlige Næringsveje. Ved en Forordning af 1422 gav han Købstæderne *Eneret* til Handel og Haandværk.¹⁾ Det var derfor vigtigt for Byerne at sikre sig Kongens Bekræftelse paa deres hævdvundne Rettigheder som Købstæder. En Del Byer havde allerede i Forvejen Stadsretter, hvis Bestemmelser var skabt ved Skik og Brug og siden konfirmeret af Kongen. I den følgende Tid faar adskillige Byer deres første Privilegier, ofte Privilegierne fra Landsdelens Centrum, den By i hvilken Landstinget holdtes, der overførtes til andre. Saaledes er Viborgs Privilegier blevet overført til Ringkøbing, Kolding, Sæby, Tisted og delvis Holstebro. Ogsaa for Borgerne i Varde maatte det være vigtigt at faa Byens Købstadrettigheder bekræftet af Kongen, saa meget mere som Varde i 1439 maatte smage Regeringens højeste Unaade, idet Byen blev afbrændt af Rigsraadet, formodentlig til Straf for dens Deltagelse i Bondeoprøret 1439, hvorved Vardehus blev ødelagt. Og under Christopher af Bayern fik Varde da sine første Købstadprivilegier. Om Dateringen af disse har der hersket nogen Uklarhed.

¹⁾ Forordningen af 1422 kendes ganske vist nu kun i Udfærdigelsen for de sjællandske Købstæder; men efter Arups Mening har den været beregnet paa hele Riget. Arup: „Danmarks Historie“ II, 196.

I Resens utrykte „Danske Atlas“ fra sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede hedder det om Varde:

Ad jura et privilegia quod spectat oppidi, Christophorus Bavarus anno 1440 triginta octo sanxit — — — Idem anno 1442 paria oppidanis cum Viburgensibus dedit privilegia.

Paa Dansk:

Hvad angaar Byens Rettigheder og Privilegier, saa stadfæstede Christopher af Bayern i Aaret 1440 otte og tredive — — — Den samme gav i Aaret 1442 Borgerne samme Privilegier som Indbyggerne i Viborg.

Disse Oplysninger er senere blevet gentaget af andre Forfattere. Men det maa imidlertid bero paa en Misforstaaelse, at Christopher af Bayern 1440 skulde have stadfæstet 38 Artikler for Varde. Disse kendes nemlig slet ikke, hvorimod Privilegierne, som Byen fik 1442, kendes. Men i 1440 stadfæstede Christopher 37 (ikke 38) Artikler for Viborg,¹⁾ og det er vist dem, Resen med Urette har henført til Varde allerede i 1440 i Stedet for 1442.

Det er derimod rigtigt, at Varde 1442 som Stadsret fik en Oversættelse af de Privilegier, der 11. April 1440 var blevet indrømmet Viborg, omformet efter Vardes Forhold. Originalen eksisterer ikke længere; men efter en Afskrift fra 1648²⁾ i Rigsarkivet har Erslev i „Repertorium Diplomaticum Regni Danici Me-

¹⁾ Regnes Slutningen (Corroboratio) for en særlig Artikel, hvad man undertiden kan se, bliver der 38.

²⁾ Slutningen regnes her for Artikel 38.

diævalis“ 3. Bind Side 594 meddelt Dateringen, der lyder saaledes:

Datum castro nostro Haffnen feria die infra octo assumptionis beate Marie virginis nostro sub secret anno domini millesimo quadragentesimo quadragesimo secundo.

Dette maa oversættes saaledes:

Givet paa vort Slot i København en Hverdag i den salige Jomfru Marias Optagelses Oktav under vort Segl i det Herrens Aar 1442.

For at forstaa denne Datering maa man holde sig for Øje, at middelalderlige Breve som Regel dateredes ved Hjælp af visse kendte Helgendage, f. Eks. „Tirsdag efter Mikkelsdag“ eller „Onsdag før Mortensdag“ o. s. v., ikke som Nutidens ved Angivelse af Maaneden og Dagens Nummer i Maaneden. Endvidere maa man vide, 1) at „Marias Optagelse“ (nemlig i Himlen) er en Fest, der i den katholske Kirke fejres den 15. August, og 2) at „Oktav“ er en Benævnelse paa de 8 Dage, hvori større Fester, som Paaske, Pinse, Marias Optagelse m. fl., fejres.

Man oplyses altsaa om, at Privilegierne er udstedt i 1442 i Ugen efter den 15. August, 5: en af Dagene fra den 16. til den 22. August inclusive. Da Udstedelsesdagen var en Hverdag (feria), kan man udskyde den 19. August, der i 1442 var en Søndag.

For den latinkyndige er det øjensynligt, at Afskriveren ikke har kunnet læse Originalen fejlfrit, og endvidere er det indlysende, at et saa vigtigt Dokument ikke kan have været saa unøjagtigt dateret, som

Afskriften lader formode („en Hverdag i den salige Jomfru Marias Optagelses Oktav“).

Nu viser det sig imidlertid, at der i Viborg Landsarkiv findes en anden Afskrift af Privilegierne. Denne Kopi stammer ifølge en Paategning paa Papiret fra 1718. Dateringslinien i Christopher af Bayerns Brev lyder ifølge denne Afskrift saaledes:

Datum Castro¹⁾ Hafnen feria dia infra Sancte Asumptionis beate Marie Virginis nostro sup secreto Anno milesimo quatregintissimo quateagesimo secundo.

Paa Dansk:

Givet paa Slottet i København en Hverdag i den salige Jomfru Marias hellige Optagelses (!) under vort Segl i Aaret 1442.

Denne Afskrift gør som den forrige Indtryk af at være skrevet af en Mand, der var lidet eller slet ikke kyndig i Latin. Han har saaledes ikke forstaaet Ordet „octo“ eller „octavam“ (Oktav), hvilket han har læst som „Sancte“ (hellige).

Men det synes imidlertid, at en noget mere kyndig har gennemset Afskriften. I alt Fald er Ordene „feria dia“, der i bedste Tilfælde ikke kan siges at være godt Latin, og som maa oversættes ved „Hverdag“, senere blevet erstattet af det sikkert rigtige „feria tertia“, der betyder „den tredie Dag“ i Ugen, c: Tirsdag.

Dateringen maa altsaa i Originalen have lydt saaledes:

¹⁾ Over Linien er her tilføjet Ordet „ved“.

Datum castro nostro Haffnensi feria tertia infra octavam assumptionis beate Marie virginis nostro sub secreto anno domini millesimo quadringentesimo quadragesimo secundo.

Paa Dansk:

Givet paa vort Slot i København Tirsdag i den salige Jomfru Marias Optagelses Oktav i det Herrens Aar 1442.

Marias Optagelse den 15. August faldt i 1442 paa en Onsdag. Tirsdagen derefter har saa været den 21. *Altsaa er Vardes første Købstadprivilegier udstedt Tirsdag den 21. August 1442.*
